

Heydər Əliyev: Məni sən dəvət edirsən, yoxsa Anar?

Müsahibimiz Xalq yazıçısı Elmira Axundovadır

(əvvəlki qəzetimizin 9 dekabr 2025-ci il sayında)

– Jurnalistlər siyasətdə iştirak etmir, amma yazdıqları siyasi hadisələrin axarına təsir edə bilər. Sovet dönmindən jurnalist fəaliyyəti ilə məşğul olmusunuz, həm də İttifaq miqyaslı bir nəşrin xüsusi müxbiri olmusunuz. 1980-ci illərin sonunda Mixail Qorbaçov Heydər Əliyevi hakimiyyətdən getməyə məcbur edəndən sonra Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət gərginləşməyə, erməni separatizmi alovlanmağa başlayanda respublikanın tanınmış ziyahları, müdrik insanlar, xalqın böyük əksəriyyətinin yadına ilk düşən niyə məhz Heydər Əliyev olurdu? O vaxt bunun səbəbini nədə gördünüz?

– Doğru deyirsiniz, 1990-cı illərin gərək mənzərəsi belə idi. Bir qədər əvvəllə getmək istərdim. 1979-80-ci illərdə mən Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına (indiki Azərbaycan Yazıçılar Birliyi) gəldim. 2 il Aztele-radio komitəsində işlədim, xoşum gəlmədi və ordan çıxdım. Həyat yoldaşım AYİ-nin katibi İshaq İbrahimovdan xahiş etdi ki, məni ora işə düzəltsin. O da məni sədr İmran Qasimovun yanına apardı. Onlar istəyirdilər ki, gəncləri işə götürüb İttifaqda yeni ab-hava yaratsınlar. Məni Kübra xanım adlı yaşlı bir qadının yerinə işə götürdülər. Burada çalışdığım dövrdə AYİ-nin xətti ilə bir çox maraqlı və mədəni tədbirlər keçirdi: “Vaqif poeziya günləri”, “Xalqların dostluğu ədəbiyyatların dostluğu”, klassiklərin yubiley mərasimləri, konfranslar və s.

Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi olanda Mərkəzi Komitə həmin illərdə onlarla ədəbi-bənəvi adlar, orden və medalları, təqəddirlər, mənəzillər verirdi. Bunların təqdimatının yazılması mənə həvalə edilmişdi. Mən də bu təqdimatları rus dilində yazırdım. Sonra Mirzə İbrahimov AYİ-nin sədri olanda tapşırırdı ki, təqdimatları Azərbaycan dilində yazım. Mənim (gülə-gülə deyir-l.R.) qara günlərim bundan sonra başladı. İmran Qasimov rusdilli idi, MK-da oturanlara da bu sərf edirdi, çünki onlar da rusdilli idilər. Amma Mirzə İbrahimov öz dilimizin vurğunu idi. İkinci bir tərəfdən də Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nin katibi seçildəndən sonra ana dilində danışmaq sürətlə populyarlaşmağa başlamışdı. O özü də yığıncaqlarda, görüşlərdə, respublika əhəmiyyətli mərasimlərdə ana dilində danışmağa üstünlük verirdi.

Mirzə İbrahimov çox qayğıkeş insan idi və mənə münasibəti də ata-bala münasibəti idi. Elə birinci gündən dedi: “Qızım, bu məktubları, təqdimatları Azərbaycan dilində yaz”. Əslində, o haqlı idi. Necə ola bilərdi ki, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqında rus dilində məktub, təqdimat yazılsın. Bəlkə də Mirzə İbrahimov o vaxt AYİ-nə gəlməsaydı, mən Azərbaycan dilini öyrənməzdim.

Biz təqdimatları yazırdıq, Mirzə müəllim baxırdı, düzəlişlərini edirdi, sonra Mədəniyyət Nazirliyinə göndərirdik. Nazirlikdə Xeyrulla Əliyev vardı, Azərbaycan dilini yaxşı bilirdi. Amma bu məktub və təqdimatlar Mədəniyyət Nazirliyinin şöbə müdürünün müavini Nəriman Məmmədova gəlirdi, o isə Azərbaycan dilini bilmirdi. Bir gün də Xeyrulla müəllim mənə zəng vurdu ki, Elmira xanım, bunları necə rus dilində yazırdın, elə də yazıb gəldir. Dedim, edə bilmərəm, Mirzə müəllim qoyur, ancaq Azərbaycan dilində. O da qayıtdı ki, sən Azərbaycan dilində göndər. Amma rus dilində surətini də əlavə et.

Mən o zaman gördüm ki, Heydər

Əliyev yazıçılar üçün nə qədər iş görür. Birinə orden, birinə fəxri ad, birinə ev və sair. Elə Heydər Əliyev yazıçılar üçün yadıcılıq evi açdı. Biz hər il orada istirahət etməyə başladıq. Nə mən, nə də o yaradıcı insanlar bunları unuda bilməzdik. Ona görə də Bayram Bayramovdan başqa heç kim ondan üz çevirmədi, əksinə, gizli-aşkar ona rəğbət və məhəbbətlərini bildirirdilər. Doğrudur, bir çoxları açıq-saçıq onu müdafiə edə bilmirdi, amma gizlin-gizlin ona üstünlük verirdilər.

Mənim bugünlərdə yeni kitabım çıxıb. Orda Rüstəm İbrahimbəyovun ulu öndərlə bağlı fikirləri yer alıb. Çünki Moskvada vəzifədən gədənə sonra hamı Heydər Əliyevdən üz çevirəndə, onu axtarmayanda, Rüstəm İbrahimbəyov və Tahir

köməyim dəyə bilməzdi. Amma könlünü almağa çalışırdım, istəmərdim belə bir şəxsiyyət ruhdan düşsün. Deyirdim, Heydər Əliyeviç, siz böyük şəxsiyyətsiniz, bunlara fikir verməyin, onları buna vadar edən adamlar var.

Öz-özümə düşündürdüm ki, hansı yolla olur-olsun, onun bu pərişanlığını aradan qaldırmaq, ruhdan düşməsinə imkan verməmək lazımdır. Bir gün də elə bu düşüncələr içində qurultaya dövlətnaməni götürmək üçün Yazıçılar Birliyinə gəldim. O vaxtlar Anarla artıq çox yaxın dost idik. Ondən əvvəl də 4 il onunla bu qurumda işləmişdim. Elə Anar da məni “Literaturnaya qazeta”ya təklif edib zamanət verməmişdi. Gördüm ki, Anar müəllim Çingiz Abdulla-yevlə oturub dövlətnamələri bölüşdürürlər.

min evinə getdim. Heydər Əliyeviç orada idi. Dövlətnaməni ona uzatdım. “Bu nədir belə?” deyib aldı və açıb baxanda gözlərində sanki ulduz parladı. Sonra da Anarın bütün dediklərini Heydər Əliyevə çatdırdım.

Siz görəydiniz, qurultay başlamamışdan Heydər Əliyev Filarmoniyanın qapısından içəri girəndə yazıçılar onu necə böyük sevinclə, həərətlə qarşıladılar. Mən sonra yazılarımda qeyd etdim ki, bundan sonra Heydər Əliyevin mənən dirçəlişi başladı. Qurultay başa çatandan sonra bu böyük insan axşama qədər bizimlə oturdur. Çıxışlara diqqətlə qulaq asdı, fasilələrdə foyelərə keçdi, yazıçılarla söhbətlər etdi, müzakirələr apardı. Səhv etmirsənsə, yazıçı Bayram Bayramovla da görüşüb hal-əhval tutdu. Yalnız orada olan bir-iki partiya məmuru onu görən kimi qaçıb getdilər.

– Prezident Heydər Əliyevi xarici ölkələrə səfərlərdə müşayiət edən jurnalistlər sırasında sizi ilk dəfə 1994-cü ilin yanvarında görmüşdüm. Sonradan müntəzəm olaraq bu səfərlərin iştirakçısına çevrildiniz. Bu səfərlər zamanı Heydər Əliyevlə bağlı yaddaşımda qalan maraqlı məqamları bölüşə bilərsinizmi?

– Doğru qeyd edirsiniz. İlk səfərlərdən birində siz də iştirak edirdiniz. Mən bütün səfərlər haqqında qeydlər aparır, sonra reportajlar, məqalələr yazırdım. Əvvəlcə “Literaturnaya qazeta”, sonra “Azadlıq” radiosuna materiallar verirdim. Müəyyən vaxt keçəndən sonra məqalələrim artıq kitabla çevrilirdi və “Həqiqət anı” adı ilə çap olundu. Bu kitabla 50 məqaləm daxil idi. Bəxtim onda gətirdi ki, bu kitabı 2003-cü ilin aprelində, Heydər Əliyev hələ Respublika Sarayında o məşhur çıxışını etmiş və ürək böhranı keçirməmiş, ona çatdırırdım. Siz görəydiniz, bu kitab ona necə xoş təsir bağışlamışdı. Kitabı alandan sonra mənə evə telefon açdı və elə xoş sözlər dedi ki, qanadım olsa, uçardım. Bundan sonra mənim istəyimi soruşmadan belə mənə mənzil bağışladı.

Siz də bu səfərlərdə iştirak etmisiniz və bilirsiniz. Onunla səfərlərin hər biri bizim üçün maraqlı idi. Ağcözlüklə hər yerlə, hər şeylə maraqlanırdıq.

Heydər Əliyev xarici səfərlərdə özünü elə aparırdı sanki bu insan ömrü boyu prezident olub. Onun yerışı, xarizması, dövlət rəhbərləri ilə danışıqları istər-istəməz adamda heyranlıq doğururdu. Təbii ki, respublikaya da rəhbərlik etmişdi, SSRİ kimi nəhəng dövlətin rəhbərlərindən biri olmuşdu, amma müstəqil dövlət başçısı kimi yenincə hakimiyyətə qədəm qoymuş olsa da, bu, onu zərrə qədər sıxmırdı. Əksinə, o özünü daha sərbəst, daha müstəqil, daha qürurlu və qətiyyətli aparırdı.

Bu il Azərbaycan Prezident İlham Əliyevi Çində necə böyük təmtəraqla, böyük bir dövlətin başçısı səviyyəsində qarşıladılar, o zaman Heydər Əliyevi də Asiyanın nəhəng dövlətində eynən bu səviyyədə qarşıladılar. Amma o zamankı Azərbaycan, torpaqlarını düşməndən təmizləyən, böyük Zəfərə imza atan, regionda söz sahibi olan, iqtisadi potensialı yüksək olan indiki Azərbaycan deyildi. Kasıb, bütcdəsində çox cüzi vəsaiti olan, kiçik bir Ermənistan tərəfindən torpaqları işğal olunan Azərbaycan idi.

Bilirsiniz ki, danışıqlar prosesində, qəbüllərdə jurnalistləri çox qalmağa icazə vermirlər, maksimum 2-3 dəqiqə. Çinə səfəri zamanı da Heydər Əliyevlə ÇXR-in rəhbəri Jianq Zemin görüşəndə belə oldu. Amma sonra danışıqlarda iştirak edən Azərbaycanın o illərdəki Baş naziri Fuad Quliyev mənə çox qürurla belə bir söhbət etdi: “Görüşün əvvəlində Çinin o zamankı lideri Jianq Zemin Heydər Əliyevlə bir qədər təbəbbürlü, ədalətli danışırdı. Aydın məsələ idi ki, Çinlə müqayisədə Azərbaycan çox kiçik bir dövlət idi, həm əhalisinə, həm iqtisadi potensialına, həm də yüksəlişdə olmasına görə bizdən üstün idi. Jianq Zeminin ədalətli danışıqlarını Heydər Əliyev səbirlə dinləyirdi. Amma 5-6 dəqiqədən sonra, elə ki, Heydər Əliyev danışımağa başladı, Jianq Zeminin ədəsi sürətlə əriməyə başladı və tamamilə dəyişib başqa bir adam oldu. Danışıqlar proce-

sinin ikinci hissəsini onları tanımayan bir adam izləmiş olsaydı, elə başa düşərdi ki, Jianq Zemin balaca və kasıb Azərbaycanın prezidentidir, Heydər Əliyev milyarddan çox əhalisi olan nəhəng Çin. Rollar dəyişmişdi, Jianq Zemin Heydər Əliyevə çox diqqətlə və heyranlıqla qulaq asır və onun dediklərini başı ilə təsdiqləyirdi”. Soruşdum ki, Fuad müəllim, niyə belə oldu? Dedi: “Heydər Əliyev ona Çinin tarixi, baş vermmiş hadisələr, ölkədə gedən proseslər, SSRİ–Çin münasibətləri haqqında elə faktlardan söz açdı ki, müsahibi qaçıb qaldı. Danışqlar başa çatandan sonra Jianq Zemin Heydər Əliyevlə elə sağollaşdı, elə bil böyük qardaşından ayrılırdı. Bu danışıqlardan sonra, həmin dövrlərdə heç bir ölkəyə kredit verməyən Çin Azərbaycana kredit ayırmağa razılıq verdi, həm də çox böyük məbləğdə”.

Sudiyyə Ərəbistanında da eynən belə hadisə baş verdi. Bu ölkədə də yüksək səviyyəli görüş zamanı kral Heydər Əliyevi bir qədər təbəbbürlü və ədələ qarşıladı. Düşündürdülər ki, kasıb Azərbaycan bura nə üçün gəlir? Əlbəttə, kredit üçün. Bu realıq idi, çünki bizim ölkənin iqtisadi vəziyyəti ağır idi. Aydın məsələ idi ki, onlar Heydər Əliyevi yaxşı tanıyırdılar. Haralarda işlədiyini bilirdilər. Amma Azərbaycanın o zamanda düşdüüyü vəziyyəti də yaxşı bilirdilər. Onlar ədalətli danışıqlarını bitirən kimi Heydər Əliyev danışımağa başlayır və deyir: “Bilirsiniz, bizim xalq VII əsrdə hələ İslamı qəbul etməmişdi. Siz gəldiniz bizim torpaqlara, millətimizi islamlaşdırdınız, gözəl bir din gətirdiniz. Biz buna görə sizə çox minnətdarıq. İndi baxın qürün neçə əsr keçib. Siz də dünyada müəyyən nüfuz qazanmışınız, inkişaf etmişiniz. İndi din qaradaşlarınıza əl uzadıb, kömək etməyin vaxtı çatmayıbmı? Vaxtdır, indi müsəlman qaradaşlarınıza dəstək olmalısınız”. Bundan sonra mənzərə tam dəyişdi. Hamı gülməyə başladı.

Yəni Heydər Əliyev belə incə məqamlara toxunmağı, qarşıdakı müsahibini öz fikri ilə ovsunlamağı çox gözəl bacarırdı. Yəqin xatırlayırsınız, bu görüşlərdən sonra Heydər Əliyev müqəddəs Məkkəni ziyarət etdi. Biz də onunla bərabər həmin müqəddəs yerləri ziyarət etdik. Hətta iki müqəddəs ocağın xidmətçisi, Kral Heydər Əliyev üçün Kəbənin qapılarını açıdırıb, oranı ziyarət etməsinə şərait yaratdı, biz də ulu öndərin sayəsində Kəbənin içinə girə bildik. Müsəlmanlar üçün bundan müqəddəs nə ola bilərdi?

Heydər Əliyev Məkkəni, Kəbəni ziyarət etməklə və burada namaz qılmaqla da dünyaya bir mesaj verdi: Azərbaycan İslam dəyərlərinə yüksək ehtiram göstərir, öz əqidəsinə sadıqdır. Eyni zamanda Roma Papasını ziyarət etməsi, sonra onu bura dəvət etməsi, həmçinin Qərbə, Asiyaya səfərləri müstəqil Azərbaycanın dünyəvi siyasət yürütdüyünü, ancaq öz milli dəyərlərinə sadıq qaldığını göstərən mesajlar idi.

Heydər Əliyevin çox maraqlı cəhətləri var idi. Məsələn, ən yüksək tribunallardan belə çıxışları zamanı heç bir qeydə, kağıza baxmadan bədahətən danışırdı. Doğrudur, bir iki məqamda bunu görmüşdük. Məsələn, Roma Papası ilə görüş zamanı ulu öndər, xarici işlər naziri Vilayət Quliyevlə birlikdə yığcam çıxış yazdı. İkinci dəfə də Yalta görüşü zamanı belə oldu. Çıxış üçün 3-4 dəqiqə vaxt ayrılmışdı deyə, yığcam bir çıxış hazırladılar. Amma onda da bu çıxışı bir kənara qoyub başladı sərbəst danışımağa. Çünki çıxışın mətnində bir “paradiqma” sözü var idi, Heydər Əliyev o sözü dəyəndə bir anlıq fasilə verdi və üzünü Vilayətə çevirib soruşdu ki, bu nə sözdü bura yazmışınız? Sonra salondakılara mürrəciət edib dedi: “Onların alimlərin yazdığı bu qeydləri bir kənara qoyub, öz bildiyim və bacardığım kimi danışıım?” Bununla da qeydləri bir kənara qoyub yəni sinədəftər danışımağa başladı.

(ardı var)

**Müsaibəni qələmə aldı:
İlqar RÜSTƏMOV,
Əməkdar jurnalist**